

MĚSTSKÁ PAMÁTKOVÁ REZERVACE ŽATEC

LUCIE RADOVÁ

Obr. 1. Žatec, městská památková rezervace, náměstí Svobody s kašnou, sloupem Nejsvětější Trojice a radnicí, celkový pohled.
Foto: Lucie Radová.

Žatec je jednou z prvních památkových rezervací v republice. Historické jádro, téměř ideálně kopírující zástavbu vně hradeb, bylo díky iniciativě zdejší samosprávy rezervací prohlášeno již v roce 1961. V 80. letech 20. století následovalo v jeho bezprostředním okolí vymezení ochranného pásma. V roce 2003 pak bylo průmyslovou památkovou zónou prohlášeno území navazující na historické centrum. Každá z těchto částí města je specifická a odlišná, jak urbanistickou strukturou, tak i typem zástavby. Přesto spolu vytváří jedinečný celek. V centru města je v podstatě respektováno původní středověké založení. Většina objektů je minimálně v úrovni suterénů a převážně i ve hmotě alespoň obvodových zdí ještě středověká. Dodnes jsou tyto domy dochované poměrně autenticky, nejen s čitelnou dispozicí, ale i řadou detailů (okna, dveře, dlažby, štuková výzdoba exteriérů i interiérů, omítky apod.). Stav zdejšího stavebního fondu je ovlivněn složitou poválečnou situací, výměnou obyvatel a nakonec i pomalým ekonomickým rozvojem, ke kterému došlo až na konci 90. let. Díky němu zde po roce 1989 nedocházelo k tak živelnému a rozsáhlému stavebnímu a rekonstrukčnímu boomeru, který měl v ostatních MPR na památkový fond neblahý dopad (odstra-

ňování historických oken a dveří, vybourávání vnitřních dispozic, otloukání omítek atd.), způsobený bohužel mimo jiné také benevolentním přístupem složek státní památkové péče. Domy v rezervaci jsou městem postupně prodávány soukromým majitelům. Podmínkou prodejní smlouvy je většinou uvedení vnější vzhledu domu do přijatelného stavu. Typickým znakem města jsou proto dnes opravené domy v uličním průčelí a jejich chátrající dvorní křídla. Tato křídla však v řadě případů vykazují vysoké památkové hodnoty (jedná se např. o komory gotických domů apod.). Pozitivní skutečností je, že se zde ve spolupráci s některými projektanty a architekty daří vcelku bez problémů s investory ve velké míře prosazovat užívání tradičních stavebních materiálů a postupů, především vápenných omítek a nátěrů, a pálené krytiny. Díky nim je postupně rehabilitován vzhled historického uličního interiéru. Vcelku příznivý dojem ale většinou kazí provedení detailů – cílem do budoucna je důslednou osvětou vyvrátit všeobecný laický předpoklad investorů, že správná historická fasáda musí být nejméně dvoubarevná (nejlépe v kombinaci okrová a bílá) a že dřevěná okna musí být nikoliv natřena ale nalakována. Velkým problémem pak je, v případech že to je

Obr. 2. Žatec, městská památková rezervace, nám. 5. května, dům čp. 101, obnovená fasáda s původní monochromní barevností z konce 19. století, použita byla vápenná technologie. Foto: Lucie Radová.

technicky možné, donutit investora nebo i prováděcí firmu k barevnému natření či jiné povrchové úpravě kamenických prvků. Puristická doktrína požadující prezentaci odhaleného kamene má bohužel i desítky let po svém vzniku řadu příznivců. Nesprávným provedením takových detailů je pak často pokazen výsledek jinak kvalitní rekonstrukce – zmínit lze v této souvislosti například obnovu tzv. Hošťálkova domu. Na fasádě dlouhodobě neudržované stavby byly na konci loňského roku opraveny omítky, proveden jejich nátěr, navracena dvojitá okna a to včetně replik ručně taženého skla. I přes požadavek Národního památkového ústavu však kamenické prvky (pruty oblouků loubí, noha arkýře) zůstaly odhaleny. Firma i investor, patrně unešeni „krásou“ kamene, nejen že tyto prvky neopatřili nátěrem, ale nechali vyčnívat i nahrubo otesané části kamenů, na nichž jsou zřetelné linie, k nimž byla původně dotažena omítka. Došlo tak k absurdní situaci, kdy je fasáda prezentována ve formě jakéhosi torza, na němž na hladké fasády navazuje linie hrubě tesaných kvádrů a poté jejich precizně opracované části s kamenicky náročně provedenou profilací. Je zajímavé, že původní historická úprava s nátěrem a omítnutím se na domě udržela až do 60. let 20. století. Současná podoba je tedy zjevně novodobá a kromě toho, že kazí výsledný dojem z rekonstrukce, snižuje také životnost kamene (odhalený kámen snáze podléhá degradaci). Naproti tomu pozitivním krokem se stala loňská obnova pláště synagogy, kde byla i přes složitou situaci (fasáda byla v minulosti několikrát opravována za pomoci cementových malt) opět použita vápenná technologie a to tak, že se i přes počáteční nesouhlas investora a restaurátora podařilo prosadit natření

i jejich kamenných součástí. Domnívám se, že zásadním krokem pro změnu pohledu veřejnosti na historickou barevnost ve městě bude v současné době probíhající rekonstrukce tzv. staré pošty (č. p. 144). Dům v bezprostředním sousedství radnice prošel (ostatně jako většina z žateckých domů) složitým vývojem. Dnes je i v interiéru dochován ve velmi autentické podobě z přelomu 19. a 20. století, na níž se velké míře podepsala poslední hodnotná historizující úprava. Po opravách krovu, krytiny a prostor v přízemí bylo přikročeno k obnově vnějšího pláště. Na základě průzkumu bylo zjištěno, že na počátku 20. století byly fasády domu provedeny v šedivém monochromu, v odstínu tzv. holubičí šedi. Projektanta a především investorku je nutné pochválit za odvalu, kterou při této rekonstrukci prokázali. Z odstínů vytvořených odbornou firmou na základě porovnání se staršími nátěrovými vrstvami byla za asistence pracovníků státní památkové péče vybrána barva nejtmaší (cementová), kterou jsou průčelí včetně umělecky náročně ztvárněného vystupujícího balkonu v současné době natírána. Hra světla a stínů, způsobená odlišným lomem a odrazem světla od prvků architektonické výzdoby v kombinaci se smetanovými nátěry oken a šedozelenými nátěry dveřních výplní, dává kráse fasády nebývale vyniknout. Taková úprava je pro žateckou veřejnost nezvyklá, boří zavedené mýty a vyvolává i silné reakce, od vysloveně odmítavých přes rozpačité až po souhlasné. Rozpoutání diskuze s veřejností považují kromě toho, že se podařilo v téměř ideální podobě provést rekonstrukci historického pláště, za největší přínos této akce. Protipólem této památkové obnovy je rekonstrukce bývalého skladu chmele u Kruhového náměstí

Obr. 3. Žatec, městská památková rezervace, nám. Svobody čp. 46, tzv. Hošťálkův dům, fasády obnoveny za použití vápenné technologie, okna zasklená válcovaným sklem. Foto: Lucie Radová.

Obr. 4. Žatec, městská památková rezervace, nám. Svobody čp. 46, tzv. Hošťálkův dům, detail nesprávného řešení kamenných prvků v kontrastu s omítkovými plochami fasád. Foto: Lucie Radová.

(č. p. 233). I přes zamítavé stanovisko orgánů státní památkové péče investor objekt adaptoval na hotel. Řada s tím spojených destruktivních zásahů (vyřezání krovu, opláštění vnitřní dřevěné konstrukce) byla korunována „rekonstrukcí“ původně hladké fasády, na níž byly bez znalostí souvislostí, zcela nahodile a bez respektu tektonických pravidel a hmotového řešení umístěny různé štukové prvky a proveden dvoubarevný nátěr. Výsledný objekt nemá s historickou stavbou nic společného,

jeho kýčovitý vzhled vážným způsobem ohrožuje charakter historického uličního interiéru. Přesto, že investor obdržel zamítavé stanovisko výkonného orgánu státní památkové péče a přesto, že na místních šetřeních, kterých se účastnili i pracovníci stavebního úřadu bylo požadováno ukončení stavebních prací, byly tyto provedeny a investorovi bylo dodatečně vydáno stavební povolení.

V souvislost s městskou památkovou rezervací musím zmínit i jednu akci, která je jednou z největších proher státní památkové péče na tomto území za posledních deset let. V prosinci loňského roku byl v prostoru bezprostředně souvisejícím s č. p. 233 zbourán objekt Střelnice. Vznikla v místě před historickým systémem po jeho funkčním zániku tak, že hradba tvořila její severní obvodovou zeď. O chystané demolici nebyli pracovníci NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem informováni a dozvěděli se o ní ve chvíli, kdy jí již nebylo možné zabránit. Při této demolici byla vážným způsobem narušena hradba, která je součástí nemovité kulturní památky opevnění města Žatce. Po dokončení demolice byl na místě prováděn odborný archeologický průzkum, který prokázal, že součástí této středověké hradby byl úsek původního opevnění pocházející z druhé čtvrtiny desátého století. Žádný podobně starý nález není z prostředí českých historických měst znám. Zároveň se ukázalo, že část tohoto systému, který je památkově chráněn, se nachází pouze několik málo centimetrů pod stávajícím povr-

Obr. 5. Žatec, městská památková rezervace, Kruhové náměstí, dům čp. 233, nově provedená nevhodná „historizující“ fasáda na objektu sušárny chmele, adaptováno na hotel. Foto: Lucie Radová.

Obr. 6. Žatec, městská památková rezervace, hradba odhalená po demolicí objektu Střelnice s úseky datovanými dendrochronologickou analýzou do 2. třetiny 10. století. Foto: Lucie Radová.

chem. Jakákoliv stavba (nejenom plánovaného supermarketu) je proto z tohoto důvodu v daném prostoru téměř nemožná. Negativní stránkou je nejen skutečnost, že byl odstraněn historicky cenný objekt, ale že jeho zničení způsobilo statické narušení hradby a že její dosud skryté zdivo bylo odhaleno. To v současné době vlivem povětrnosti rychle degraduje.

V Žatci se na rozdíl od jiných chráněných území daří ještě v rámci mezí udržet počet a ztvárnění reklam, což také vedle vzhledu historických domovních průčelí pomáhá k zachování charakteru historického uličního interiéru. Příjemným zpestřením jsou z tohoto pohledu nově realizované malované velkoplošné reklamy vztahující se ke chmelařství a prezentující Žatec jako hlavní město chmele. Tento druh reklamní prezentace byl pro přelom 19. a počátku 20. století typický, několik málo podobných historických reklam je zde dosud dochováno. Navázání na tuto tradici je žádoucí, přispívá k obzvláštěnění veřejných prostor a v případě recesistických námětů i k pobavení návštěvníků.

Na rezervaci navazuje městská památková zóna, která je v prostředí českých měst výjimečným prostorem. Tato výjimečnost je daná především zvláštním způsobem jejího utváření. Původně bylo hospodářské zázemí města v prostoru za

Obr. 7. Žatec, městská památková rezervace, vhodná propagace chmelařského muzea formou velkoplošné malované reklamy na bočním průčelí domu v ulici Obránců míru. Foto: Lucie Radová.

městskými hradbami tvořeno různě rozsáhlými zemědělskými usedlostmi. Na prahu novověku přestavovalo administrativní jednotku s omezenou samosprávou a vlastním opevněním. Již v této době se zde nacházela řada objektů souvisejících se zpracováním chmele. K nebyvalému rozvoji této městské části však došlo až v 19. století. Velmi nekoordinovaný stavební boom změnil vzhled původně předměstské části a dal jí dnešní výraz. Urbanistická struktura, daná zbytky zemědělských usedlostí prolínajících se s velkými objekty sloužícími ke zpracování chmele a exkluzivními vilami, bez větších pozdějších degradujících zásahů, je v prostředí českých historických měst naprosto výjimečná a nemá obdobu ani v evropském kontextu. Vnější znakem tohoto prostoru, patrným nejen z dálkových ale i blízkých pohledů, silueta města s několika desítkami komínů. I přes živelnost původní výstavby je tato silueta vizuálně nesmírně působivá a přitažlivá. Vytváří genius loci místa, je jeho identitou a hodnotou. Veřejným zájmem státu, deklarovaným zasláním předběžné přihlášky do Paříže, je v současné době zařazení tohoto místa na seznam světového dědictví UNESCO.